

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

2

X

VYDAVATEĽSTVO
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
BRATISLAVA 1862

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlíšené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vyniechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com
www.cejsh.icm.edu.pl
www.ceeol.de
www.mla.org
www.ulrichsweb.com
www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

O B S A H

STUDIE

Ján Mjartan šesdesiatročný — — — — —	177
Viera Urbaneová, Vplyv kapitalistických výrobných vzťahov v poľnohospodárstve na slovenské orné náradie — — — — —	181
Emilia Horváthová, Cigáni po príchode do Európy — — — — —	210
Alena Plessingerová, Otázka existencie stolu, jeho vývoje a stolování ve slovenských dědinách pod Javorníky — — — — —	227
Adam Pranda, Príspevok k problematike sítárstva a riečičiarstva — — — — —	281

MATERIÁLY — ARCHÍV

Vojtech Lobotka, Spracovanie ražnej slamy na okoli Bánoviec nad Bebravou — — — — —	307
Jozef R. Nižnanský, Samostatné hospodárske staviská v dolnoblavskej oblasti — — — — —	323

ROZHĽADY

Ján Podolák, Príprava Národopisného atlasu Juhoslávie — — — — —	333
DROBNÉ ZPRÁVY — — — — —	335

RECENZIE A REFERÁTY

Tibor Halečka, Poverty na Slovensku a ich pôvod (J. Kudláček) — — — — —	339
Slovenský spevník I. (S. Burlasová) — — — — —	341
Pavol Stano, Bibliografia slovenského ľudového výtvarného umenia (Š. Mruskovič) —	343
Wolf Lücking — Mathilde Hain, Hessen (V. Nosáľová) — — — — —	346
Glasník Žemaljskog muzeja u Sarajevu (J. Podolák) — — — — —	348
Zprávy o časopisoch v knižnici NÚ SAV — — — — —	349
Spolupráca s národopisnými dopisovateľmi — — — — —	352

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Вера Урбанская, Влияние капиталистических производственных отношений в сельском хозяйстве на словацкие пахотные орудия — — — — —	181
Эмилия Хорватова, Цыганы после своего переселения в Европу — — — — —	210
Алена Плессингерова, Вопрос существования стола его развития и застольной еды в словацких деревнях под Яворниками — — — — —	227
Адам Пранда, К проблематике ситного и решетного ремесла — — — — —	281

МАТЕРИАЛЫ — АРХИВ

Войтех Лобошка, Утилизация ржаной соломы в окрестностях Бановце над Бебравой — — — — —	307
Йозеф Р. Ниженански, Независимые хозяйственныe постройки в нижнеблавской области — — — — —	323

ОБЗОРЫ

Ян Подолак, Подготовка Этнографического атласа Югославии — — — — —	333
МЕЛКИЕ ЗАМЕТКИ — — — — —	335
РЕЦЕНЗИИ И ДОКЛАДЫ — — — — —	339

PRÍSPEVOK K PROBLEMATIKE SITÁRSTVA A RIEČIČIARSTVA

BEITRAG ZUR PROBLEMATIK DER SIEB- UND FEDEMACHEREI

ADAM PRANDA

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Vývin, formovanie a nie v poslednom rade aj sociálne pomery a vzťahy jednotlivých ľudových zamestnaní, remesiel a výroby patria medzi najzaujímavejšie,¹ hoci doteraz pomerne málo spracované úseky slovenského národnisu. Potreba zachytiť ľudové remeslá a výrobu aspoň z technologickej stránky je v súčasnosti o to naliehavejšia, že závažnými zmenami v spôsobe života a kultúry ľudu, ktoré nastali vplyvom spriemyselňovania Slovenska a kolektivizácie poľnohospodárstva na dedine, mnohé z nich stratili už svoju výrobnú i sociálnu oprávnenosť a postupne zanikajú alebo v poslednom dešaťročí už takmer zanikli.²

K takýmto ľudovým remeslám možno zaradiť aj sitárstvo a riečičiarstvo.³ Hoci sitárstvo a riečičiarstvo bolo v minulosti pomerne rozšíreným druhom ľudového remesla, ktorým sa zaoberali nielen jednotliví výrobcovia na dedinách i v mestách, ale dokonca aj početná časť obyvateľstva niektorých obcí,⁴ predsa doterajšia slovenská i česká národopisná literatúra nevenovala minimálnej pozornosti.⁵

Prvé poznatky z problematiky sitárstva a riečičiarstva sme získali na Kysu-

¹ R. Bednárik, *Duchovná a hmotná kultúra slovenského ľudu*, Bratislava 1943, 179.

² Zásluhou verejnej a štátnej starostlivosti udržujú sa v súčasnosti len tie druhy ľudovej výroby a remesiel, ktorých výrobky majú charakter umeleckej tvorby. Výrobne a odbytovo sú organizované buď prostredníctvom Slovenského sväzu výrobných družstiev a Ústredia ľudovej umeleckej výroby, alebo – v prípade bývalých mestských remesiel – prostredníctvom Ústredia umeleckých remesiel. Ostatné druhy sú organizované len sporadicky, a to v miestnych komunálnych službách alebo JRD ako pridružená výroba.

³ Termíny *sitárstvo* a *riečičiarstvo* používame ako rovnocenné všeobecné pojmy. Z technológie výroby totiž vyplýva, že ide v podstate o jeden druh ľudového remesla. Sitá sa vyrábajú prevažne z tkaniva, ktoré sa kupovalo, kým riečice z pletiva, menej tkaniva. Okrem týchto všeobecne rozšírených termínov vyskytuje sa na označenie výrobkov na západnom Slovensku (Kysuce) aj pomenovanie *pleták*, ktoré označuje riečicu s lykovým dnom, a *rešeto*, označujúce riečicu s tkanivovým dnom.

⁴ Na Kysuciach takisto obcou bol Kysucký Lieskovec (okr. Čadca), v Liptove obec Malé Borové (okr. Liptovský Mikuláš).

⁵ R. Žatkó, *Bibliografia slovenského národopisu* (excerpčné listky v NÚ SAV) neuvádza ani jeden bibliografický údaj o sitárstve alebo riečičiarstve. Podobne aj P. Stano, *Bibliografia slovenského ľudového výtvarného umenia*. So zreteľom na hmotnú kultúru od vzniku záujmu o ľudové výtvarné umenie do konca roku 1957, Martin 1959. — L. Kunz, *Soupis prací Zibrtova Českého ľudu*, roč. I—XXXII, 1892—1932, Praha 1960.

ciach, kde sme v roku 1960 uskutočnili základný výskum.⁶ Získané údaje sme medzitým doplnili ďalšími výskumami v iných oblastiach, ktorými sme si jednak overovali, jednak rozširovali poznatky, získané z technológie i rozšírenia tohto ľudového remesla u nás v minulosti i súčasnosti. V našom príspevku sa však opierame a spracúvame predovšetkým materiál z Kysúc, ktorý je vo viacerých smeroch — z hľadiska nástrojov a výrobných postupov i z hľadiska sociálneho postavenia výrobcov — najzaujímavejší a má pomerne mnoho do teraz zistených starobylých prvkov a z národopisného hľadiska vzácnych kultúrnych prežitkov.⁷

Hlavným zamestnaním obyvateľstva v Kysuckom Lieskovci až do založenia továrne na guľkové ložiská v Kysuckom Novom Meste do roku 1948 bolo poľnohospodárstvo a chov dobytka. Keďže vo vrchovatom a kamenistom chotári je zem málo úrodná a možno v nej pestovať len zemiaky a ovos, v malej časti aj kapustu a niektoré obiliny, poľnohospodárska výroba nestačila uživiť pomerne početné obyvateľstvo.⁸ Preto veľká jeho časť hľadala zárobkové možnosti v drobnej výrobe košíkárskej,⁹ v podomovom obchode,¹⁰ v drotárstve,¹¹ v lete v rybárstve, včelárstve, v málo výnosnom ovocinárstve a v zbieraní i speňažovaní početných lesných plodín, hlavne jahôd, malín, šípok¹² atď. Že tieto vedľajšie zamestnania boli veľmi rozšírené, potvrdzovali rovnako údaje získané z kroník

⁶ Výskum v obci Kysucký Lieskovec, Lodno a Ochodnica (okr. Čadca) sme uskutočnili v rámci výskumnej a zberateľskej činnosti Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV (pozri Archívny fond SNS č. 40/1960-V).

⁷ Napríklad ručné štiepanie lubov podľa rastu dreva v Kysuckom Lieskovci proti pileniu lubov bez rešpektovania rastu dreva v Hlohovci; polotkanie lykového dna v tejto obci proti kúpovaniu tkanivových dienok hlavne v mestských strediskách atď.

⁸ Obec Kysucký Lieskovec má chotár 1241 ha veľký. Roku 1930 mala 1034, r. 1940 1209 obyvateľov (pozri *Soznam obcí na Slovensku podľa administratívneho rozdelenia k 1. septembru 1946*. Bratislava 1946, 50). V obvode Úradu MNV, do ktorého patria obce Dunajov, Kysucký Lieskovec, Lodno a Ochodnica, hustota obyvateľstva na 1 km² bola 110 (podľa stavu z r. 1940), čo je číslo na oblasť Kysúc neobyčajne vysoké (pozri *Soznam obcí*, 137).

⁹ Lubovým košíkárstvom a pletením postielok-ležadiel sa početní výrobcovia zaoberali aj v Kysuckom Lieskovci, hoci táto výroba sa na Kysuciach sústredila hlavne do obce Lodno, Ochodnica a Poviná (okr. Čadca) a Lutiše (okr. Žilina), v menšej miere sa vyskytovala takmer vo všetkých dedinách.

¹⁰ Roku 1946 malo v Kysuckom Lieskovci povolené podomovým obchodom sa živiť 30 obyvateľov (pozri archív býv. ONV v Kysuckom Novom Meste, teraz uložený v archíve ONV v Čadci, odd. Podomové knižky, ktorý sme mohli preštudovať zásluhou s. Čiernej). Pripomienuť treba, že podľa zák. č. 76/1926 Zb. zák. a nar. zo 4. mája 1926 podomovým obchodom sa mohli zaoberať iba osoby, ktoré „dosiahli 35 rokov“ a ktoré „pomerne rodinnými, majetkovými a zárobkovými sú odkázané na podomový obchod“, ktorý sa týmto zákonom vymedzuje ako „predaj tovaru krátkeho, galanterného, plechového, drôteneho, dreveného, skleneného, ozdobného, koženého“ atď. bez pevného stanoviska „obchádzaním od obce k obci, dom od domu alebo na verejných miestach“. Z jednej rodiny nemohli mať dvaja príslušníci povolenie k podomovému obchodu. Táto skutočnosť sa zisťovala a overovali ju jednak úrady MNV, jednak VB.

¹¹ Skolská kronika obce Kysucký Lieskovec v rokoch 1929/1930 zaznamenáva, že „prišla veľká pohroma na džarkov, ktorých v Čechách chytali a zavierali. Naši ľudia bedávali, lebo niet chalupy, z ktorej by neból býval aspoň jeden džarek v Čechách. Niektorí poposieli pekné peniaze za pár týždňové túlanie“.

¹² Pamätná kniha obce Lieskovec nad Kysucou (vedená od roku 1932), str. 4 (ďalej ako *Obecná kronika*).

i údaje získané od informátorov. Hlavne v obdobiach hospodárskych kríz a neúrodných rokov takmer všetka mládež odchádzala na Moravu, do Sliezska a Čiech, kde formou podomového obchodu predávala pasce, vešiaky a galanterný tovar.¹³ Týmto spôsobom sa v období rokov 1934 a 1935 živilo až 10 % obyvateľstva.¹⁴ V období po druhej svetovej vojne až do započatia výstavby tovární na Kysuciach ich počet ešte vzrástol.

Tieto sociálne pomery boli zaiste určujúcim faktorom, ktorý v minulosti podmienil aj vznik a rozvoj lubového (*ličeného*) košíkárstva a technologicky z košíkárstva a šindliarstva vyrastajúceho sitárstva a riečičiarstva nielen v Kysuckom Lieskovci, ale aj v susedných obciach,¹⁵ hoci neboli faktorom jediným. Druhým a zaiste významným faktorom bol aj dostatok vhodného základného materiálu, svrčinového (smrekového) a jedľového dreva a liesok, ktorým táto časť Kysúc priamo oplýva. Svojím a nie malým podielom prispel aj stav poľnohospodárskej výroby, a to predovšetkým spôsob čistenia a mletia obilia, ktoré sa až takmer do posledných rokov ručne cídilo na riečiciach, mlelo na žarnovoch a múka preosievala na sitách. Bol to teda jednak výrobný spôsob,¹⁶ jednak celkový spôsob života a kultúry ľudu na Kysuciach, ktorý v minulosti podstatnou mierou podmienil rozvoj sitárstva a riečičiarstva a ktorý v súčasnosti — vplyvom spriemyselňovania Kysúc a zmenou výrobných sôl a pomerov — spôsobil aj ich zánik.

Hoci o vzniku a vývoji tohto ľudového remesla na Kysuciach sa nám doteraz nepodarilo získať nijaké údaje archívne, predsa na základe historických dokladov o používaní jeho výrobkov na Orave, v Turci, na hornom Považí i na Horehroní možno usudzovať, že ide o výrobu starobylú¹⁷ a organicky včlenenú do ľudových zamestnaní obyvateľstva v hornatých oblastiach Slovenska. Koncom 19. a ešte aj v prvej štvrtine 20. storočia bola výroba sít a riečic na Kysuciach pomerne výnosným vedľajším zamestnaním roľnícko-pastierskeho obyvateľstva, ktoré sa nemohlo užívať skromnými výnosmi z poľnohospodárstva, dobytkárstva, pastierstva, drevorubačstva a iných zamestnaní.¹⁸ V tomto období sa sitárstvu a rieči-

¹³ *Obecná kronika* (1934), 12.

¹⁴ *Obecná kronika* (1935), 14.

¹⁵ Pozri pozn. č. 9. Sitárstvom a riečičiarstvom podľa zistených údajov sa zaoberali len v Kysuckom Lieskovci.

¹⁶ I. Hálek, *Zápisky lekára*, Bratislava 1960, 34 an.

¹⁷ Hoci sa v rozličných súpisoch inventárov poddanských hospodárstiev a pozostalostí pomerne zriedka uvádzajú aj riečice a sítá, keďže ich peňažitá hodnota bola veľmi malá, predsa zmienky o nich nachádzame už z polovice 18. stor., napr. Veľký Bysterec z 15. októbra 1752: *riečice tri zodratie, sita starie dve* (Archivny fond SNS č. 57/1961-Z); Predmier zo 14. mája 1765: *dve sita, jedno tlusté, druhé rietke; dve riečice, jedna železná, druhá lyčenna* (AF SNS č. 75/1961-Z); Brezno z 11. marca 1771: *zelezna riečica jedna* (AF SNS č. 76/1961-Z); Sococe z decembra 1790: *riečice zelezne dve, jedno sito* (AF SNS č. 75/1961-Z). Podobne P. Horváth, *Inventáre poddanských hospodárstiev z 18. a zo začiatku 19. storočia*. Sborník SNM XLVI—LIV, 1952—1960. Martin 1960, 158; Jaslovce z roku 1787: *sita velke stare 3, dratove riečice 3 atď.*

¹⁸ Pre Kysuce v tomto období bolo okrem spomenutých zamestnaní typické aj plníenie (pozri NÚ SAV: TA č. 46 b a 254), chodenie na sezónne práce (pozri NÚ SAV: TA č. 46 b, 55 a 346) a vo veľkej miere aj vysťahovalectvo do zámoria (pozri I. Hálek, *Zápisky*, 38).

Obr. 1. Stiepanie svrčinového klátika na šindľové luby sekerou a kyjanicou. Hrubšie klátky sa štiepu pozdĺžne pomocou sekery, kyjanice, drevených klinov a obuška.

Obr. 2. Vykresávanie mäkkého vnútorného dreva sekerou.

čiarstvu venovalo preto mnoho rodín,⁴⁹ ktoré využívali dostatok dreva nielen na Kysuciach, ale aj v pohraničnej časti susedného Poľska.

Hlavný materiál, ktorý sa používa pri výrobe sít a riečic, je svrčinové drevo, v menšej miere aj jedľové, hoci sa na výrobu lubov už tak dobre nehodí pre väčšiu lámavosť. Keďže tohto dreva vo vlastnom chotári už koncom 19. storočia mali výrobcovia pomerne málo, kupovali ho jednak z grófskych lesov v obci Poviná, jednak z Poľska (z oblasti Zwardoňa a Rajcza), odkiaľ si ho dovážali najmä preto, že bolo kvalitnejšie i lacnejšie. Pre svoje potreby kupovali hlavne vysoké a rovné stromy, ktoré boli nad pňom hrubé 50–70 cm v priemere. Z takéhoto stromu sa na výrobu lubov upotrebil iba klát v dĺžke 10–12 m, aj to len vtedy, ak bol dostatočne hladký (nehrčavý) a rovný, s dlhými letorastmi. Hrubšie kláty zo spodnej časti stromu dali si výrobcovia popíliť obyčajne na dosky, tenké vrcholce zas použili ako drevo palivové, lebo na výrobu lubov sa nehodili. Jednak boli pritenké, a preto sa z nich nedali vystrúhať luby dostačne široké, jednak ich drevo bolo pririedke, málo husté, takže takéto luby sa pri ohýbaní lámali a praskali. Z 1 m³ dobrého a kvalitného dreva bolo možné zhotoviť 80–100 kusov sít a riečic rozličnej veľkosti. Odpad z dreva (pri rúbaní, štiepaní i vystruhovaní lubov) sa v poslednom období používa jedine na kúrenie;

⁴⁹ Výrobca J. Mičian (1895) výslovne uviedol: „Kebi bol mal štiri ruky, aj tag bi bol mal čo robiť, lebo na jarmekoch sa ždi šecko dobre popredalo. Sitá a riečice vedzel robiť skoro každi chlap. Starší a chlapci robeli, mlačči; ženi a dcieri chodzeli predávac.“

Obr. 3. Ostruhovanie (*odrapovanie*) luba Oberučným nožom na stole.

Obr. 4. Ohýbanie luba na valčeku na ohýbanie, nazývanom aj stolicou.

ešte pred prvou svetovou vojnou sa však z neho robievali aj lúče na svietenie (*fakle, posveti*).

Zo svrčinového a jedľového dreva sa robia predovšetkým luby a ráfiky. Okrem týchto driev sa používa ešte drevo lieskové a v malej miere aj lipové a vrbové. Stromy výrobcovia vyrubovali najčastejšie v zime alebo na jar, najneskoršie do mája, kym ešte nie je v plnej miazge, lebo vtedy je drevo najčistejšie a najbelšie, husté i najlepšie ohybné. Po vyrúbaní sa drevo hneď na mieste popílilo na klátiky dĺhé 1–2 m podľa letorastov, aby sa mohli z neho robiť luby rozličných veľkostí: dĺžky i šírky. Takto popílené drevo dovezli domov a uskladnili v šope alebo na inom vhodnom krytom mieste, aby sa vplyvom slnka a dažďa pri vysychaní neznehodnotilo popraskaním alebo hnitém.

Napílené klátiky výrobcovia štiepu na luby tým istým spôsobom ako šindle (obr. 1), pričom z klátika hrubého 50 cm sa na výrobu lubov upotreblo len 30 cm vonkajšieho dreva, kym 20 cm vnútorného dreva (stred klátika) sa vyzkresalo ako odpad (obr. 2), pretože sa pre svoju riedkosť a lámovosť nehodí na výrobu. Drevo výrobca štiepe najčastejšie na dvore, zriedka v kôlni, ktorá mu slúži za dielňu. Pritom používa tieto nástroje: *sekeru*, drevenú *kijačicu*, *klini* z tvrdého dreva a drevený *obušek*, nazývaný aj *tlčikom*. Klátik štiepe tak, že naň najprv sekerou spraví znak v pozdĺžnom smere alebo uprostred rezu, do ktorého presne zatne sekereou. Potom kyjanicou poľahky udiera na čelo sekery, ak treba, vypomáha si klinmi a obuškom, pričom sa mu klátik rozštiepuje presne na dve polovice. Týmto spôsobom ho rozštiepi na štvrtiny, osminy atď. podľa hrúbky.

Zásadne výrobca štiepe drevo ešte svieže, nie príliš vyschnuté, lebo za čerstva sa mu nielenže ľahšie a pravidelnejšie rozštiepi, ale naštiepané a vyčistené luby sa mu potom ľahšie ohýbajú a pri ohýbaní nelámu (nepraskajú).

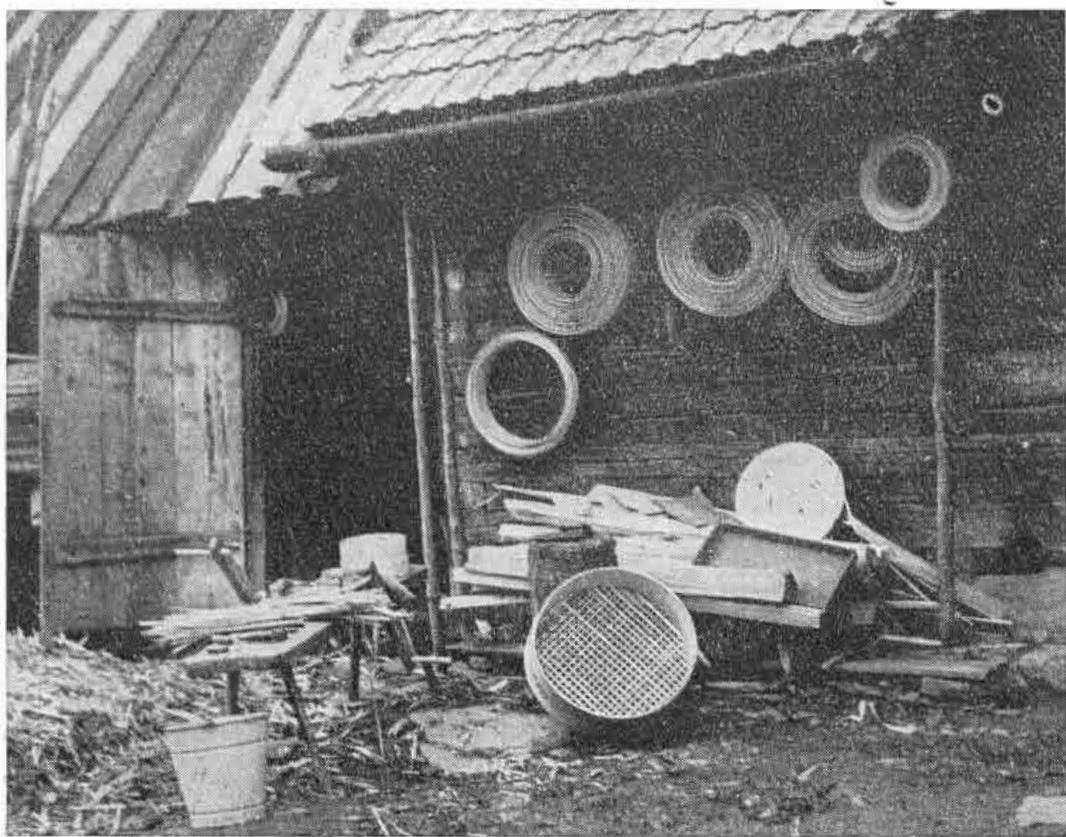
Ked' sú naštiepané šindle, nazývané výrobcomi už *lubami*, prihrubé (1,5–2 cm), rozštiepuje ich výrobca ďalej pomocou *oberučného noža* tak, že ich upevní do *stolca na strúhaňie*. Rozštiepnutý lub na hrúbku 0,7–1 cm ešte ostrúha (*odrápe*) oberučným nožom, aby bol rovnako hrubý po celej šírke i dĺžke (obr. 3). Takto upravené luby — kedže ich naraz pripravuje väčšie množstvo a ak ich má v kôlni odložené dlhšie ako 2–3 dni — pred ohýbaním na *folovníku* alebo *valčeku na ohibaňie* (obr. 4) musí namáčať vo vode alebo napariť (poliať horúcou vodou), aby sa mu ľahšie ohýbali a nelámalí. Luby potom odkladá v podobe *kotúčov* najčastejšie na vonkajších stenách domu pod odkvapom. Zasúva ich do najväčšieho, vopred zošitého luba, aby takto uložené získali trvalú podobu kruhu (*abi sa ustáli*), dôkladne vysušili a zároveň aby ich mal výrobca v zásobe vždy v dostatočnom množstve rozličných šírok i dĺžok na ďalšie spracúvanie (obr. 5).

Luby podľa šírky a použitia sa rozdeľujú na dva druhy. Luby široké 10–30 cm sa obyčajne volajú *vrchi* a používajú sa ako horné; luby úzke majú približne polovičnú šírku a volajú sa *spotki*. Používajú sa na spodnú časť sita i riečice.

Zo svrčinového dreva sa okrem lubov zhotovuje aj *ráfik*. Je to úzky (asi 0,6–0,8 cm) a dlhý lubok, hrubý ako ostatné luby (asi 0,4–0,5 cm), ktorý sa používa na pripevňovanie drôteného a srsťového (*žiňeného*) dna sita i riečice.

Okrem spomenutých driev sa v sitárstve a riečiarstve používa ešte drevo lieskové, lipové a vŕbové. Z nich si výrobca pripravuje *lupki* a *liko*. Kým lyko získava vylúpnutím spod kôry lípy alebo vŕby, lubky sa robia z dlhých a rovnych, v priemere až 5 cm hrubých liesok. Čerstvá lieska sa popredu obyčajne olúpe z kôry a potom sa z nej *krivím nožíkom* po dĺžke narezávajú a pomocou ohýbania liesky na kolene (obr. 6) odštiepávajú tenké ploché lubky, ktoré sa hned začisťujú spomenutým nožíkom od drobných zádrhov (*fúzov*) a upravujú tak, aby boli všade rovnako hrubé, asi 0,1 cm (obr. 7). Kým lyko, ktorého má výrobca v zásobe obyčajne väčšie množstvo, sa po namáčaní vo vode alebo aspoň v ústach používa na zošívanie lubov a ako *okrutka* na upevnenie lubkového (*ličeného*) alebo srsťového (*žineného*) dna z vonkajšej strany sita i riečice, zatiaľ lieskové lubky buď ponechá v pôvodnej šírke na pletenie dna (obr. 8), alebo ich pomocou *strúška* rovnomerne rozštiepi na 3–4 *pletivové ličká*, nazývané aj *osnovki*²⁰ (obr. 9), z ktorých potom na krosnách (obr. 10) tká lykové dná. Tieto pletivové lubky sa robia tak, že sa lieskový lubok najprv priloží na ostré pliešky strúžka, kožou sa prikryje a palcom prichytí a potom sa druhou

²⁰ Kvôli prehľadnosti v názvosloví rozlišujeme: *luby* sú zhotovené zo svrčinového alebo jedľového dreva; *lubky* sú zhotovené z lieskového dreva. Používajú sa na pletenie lykového dna. Z nich sa pomocou strúžka robia *pletivové lubky*, výrobcomi nazývané aj *osnovky* alebo *pletivové ličká*. *Lyko* sa pripravuje z lípy alebo vŕby. Používa sa na zošívanie lubov a robenie okrutky. Výrobcovia ho nazývajú aj *lyčkom*.

Obr. 5. Uskladňovanie lubov v podobe kotúčov na vonkajšej stene domu pod odkvapom.

rukou prefahuje cez pliešky. Pliešky ťahaním lieskový lubok prezávajú na 3—4 pletivové lubky (pletivové lyčká).

O starobylosti tohto ľudového remesla svedčia nielen tie pomôcky a nástroje, ktoré si výrobcovia zhotovili sami, ale aj ich použitie pri výrobe. Aby sme názorne ukázali ich použitie, preberieme ich v krátkosti osobitne.

Kým pri štiepaní klátikov používajú výrobcovia iba sekeru, kyjanicu, drevné kliny a obušok,²¹ pri výrobe lubov a lubkov počet pomôcok je rozmanitejší; z národopisného hľadiska sú však najpozoruhodnejšie pomôcky a nástroje, používané pri vlastnej výrobe sít a riečic.

Pri výrobe lubov sa používa predovšetkým už spomenutý Oberučný nôž, stolec na ostruhovanie lubov, v iných oblastiach Slovenska nazývaný *detkom*, a valček na ohýbanie lubov. Je to v podstate stolica, ktorá má v strede dosky na hornej strane drevný valček; valček je na doske na oboch koncoch tak upevnený, aby sa dal z oboch strán otáčať kľukami. Na svojom plášti má vŕtené malé, asi 1 cm dlhé a 0,4 cm vysoké železné výstupky (*klinové zábrani, zubi*), rozmiestnené v niekoľkých radoch striedavo vedľa seba. Zuby sa pri otáčaní valca vtláčajú do luba, čím ho jednak mierne poťahujú, jednak súčasne ohýbajú. Aby ohýbanie

²¹ Obušek je tlčik z tvrdého dreva, zhotovený z jedného kusa. Rúčku má zostrúhanú, hľavica je v pôvodnej hrúbke. Zatlkajú sa ním drevné kliny do rázštepu.

Obr. 6. Štiepanie lieskových lubkov narezaním liesky a jej ohýbaním na kolene.

Obr. 7. Čistenie lieskových lubkov krivým nožíkom.

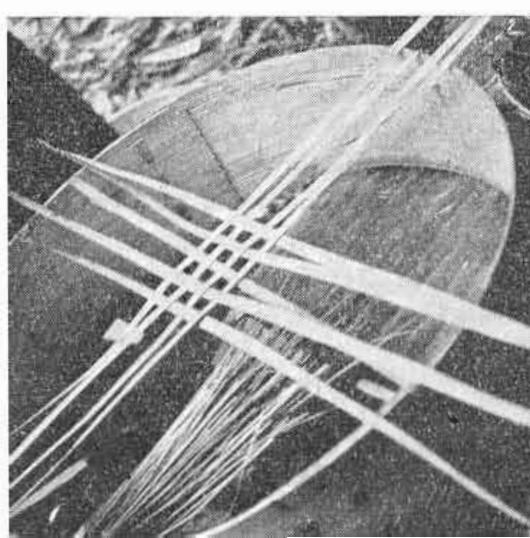

lubov bolo väčšie, zo strany, z ktorej sa vkladajú luby, je pribitá doštička, ktorá tu slúži na zväčšenie ohybu lubov. Pod valcom je v doske stolice vybraný jarček (*korítko*), cez ktorý musia luby pri ťahaní valcom prechádzať a ktorý súčasne napomáha, aby sa luby čo najviac ohli. Ohýbanie sa robí tak, že výrobca svieže alebo vo vode namáčané luby jednou rukou vkladá ponad doštičku do jarčeka, druhou rukou pomocou kľuky otáča valcom, ktorý svojimi zúbkami luby zachytáva, vťahuje ich do jarčeka, vtláča do nich šachovnicovým spôsobom zuby a tým ich ohýba.

Starší typ valčeka na ohýbanie, výrobcami nazývaného aj *stolícou*, je foľovník. Sú to vlastne dve okrúhle drievka, medzi ktoré sa luby vsúvali a pohybom ruky zatláčali a súčasne mierne ohýbali. No kým vo foľovníku sa naraz mohli ohýbať iba štyri luby, valčekom na ohýbanie sa táto práca nielen uľahčila

Obr. 8. Pletenie lykového dna z lieskových lubkov priamo na širokom lube riečice.

Obr. 9. Štiepanie lieskových lubkov pomocou strúžka na pletivové lubky (nazývané aj pletivovými lyčkami alebo osnovkami), používané na tkanie lykového dna sítia a riečice.

Obr. 10. Krošná na tkanie lykového dna z pletivových lubkov. Vývojovo sú to vlastne zvislé polokrošné.

a spresnila, ale — čo bolo pre výrobcov ešte dôležitejšie — hlavne urýchliala a skvalitnila, lebo za ten istý čas sa valčekom ohne o 10–15 lubov viac ako vo foťovníku.

Pri výrobe vlastného sita a riečice sa používa predovšetkým *kliešč*. Je to drevený, z dvoch kúskov tvrdého dreva zhotovený nástroj v podobe klieští (obr. 11). Na jednom konci sú drievka k sebe drôtom nepevno stiahnuté, na druhom, ktorý je sčasti zašpicatený, drievka sa k sebe priťahujú drôtenými krúžkami, ktoré sa dajú vytiahnuť a znova zasunúť. Kliešč sa používa na zovretie oboch koncov luba pri jeho zošívaní (obr. 12).

Ďalšou pomôckou je *prekálač* (obr. 11). Je to obojstranne nabrúsený nožiček s drevenou rúčkou, ktorý sa používa na robenie dierok v lube. Dierky sa prekálačom robia zásadne v smere rastu dreva, nie priečne. Pri zošívaní luba sa nimi prevlieka lyko. Inou dôležitou pomôckou je *malí ohibací nožik*, nazývaný aj krivým nožíkom. Je to mierne zakrivený nôž v podobe srpa, v strede čiastočne vydutý, s drevenou rúčkou. Používa sa na ostruhovanie luba vtedy, ak neboli predtým všade rovnomerne ostrúhané oboručným nožom, a na odrezávanie drevných zádrhov i vyhladzovanie luba. Ostruhovanie i vyčisťovanie sa robí až pri vlastnej výrobe sita alebo riečice, hlavne však pri zošívaní luba alebo po dokončení výrobku. Vyberanie prebytočnej drevnej hmoty na lube sa uskutočňuje vnútornou, mierne vydutou a naostrenou stranou noža (obr. 11).

Na zatláčanie oblúčikov lyka pri zošívaní luba alebo pri upevňovaní dna sita pomocou okrutky alebo ráfika používa sa *dlátko* obyčajného typu, ktoré má však

polovicu ostria odľatú (obr. 11), aby sa lykó i drôtky lepšie zasúvali. Bežného typu je aj *šidlo*, pomocou ktorého sa robia do luba dierky na prevlečenie putkových alebo krízových drôtokov, i *klieščiki*, nazývané aj *ščipačkami*, ktorými sa drôty križa ohýbajú a skrúcajú, i *nožnice*, ktoré slúžia na odstrihávanie prebytočného tkaniva, pletiva, drôtokov i lyka (obr. 11).

Dômyselnou, hoci veľmi jednoduchou pomôckou je *strúžek* (obr. 11). Je to drievko, ktoré má na jednej strane hlavice vbité ostré železné alebo oceľové pliešky, na druhej strane zasa pripevnený kúsok hrubšej kože. Strúžek sa používa na rovnomenné rozštiepenie lieskového lubka na viacero pletivových lubkov. Na vyťahovanie lyka z pozdĺžnych dierok, pri zošívaní lubov zhotovených prekáľačom, sa používa *ihlica* (obr. 11). Je to rovná, niekedy mierne ohnutá železná alebo oceľová tyčka, prípadne rozkutá ihlica, ktorou sa očko lyka podchytí a kratší koniec vytiahne, aby sa lyko mohlo dôkladne zatiahnuť a upevniť.

Najzaujímavejšie a z hľadiska národopisného predstavujúce osobitnú kultúrnú zvláštnosť je dodnes v sítárstve a riečičiarstve zachované tkanie pletivových lubkov na nástroji, výrobcami doma zhotovenom a nazvanom *krosnami* (obr. 10), predstavujúcimi vlastne polokrosná (česky *polostav*). Sú to dva okrúhle stĺpiky, hore i dole pevne spojené dvoma latkami. Na oboch stĺpikoch sú v rovnakej vzdialosti obdlžnikové dierky, do ktorých sa podľa toho, aké veľké dno treba utkať, vyšie alebo nižšie vsúvajú dva kliny so zúbkom na položenie paličky. Nad dolnou latkou sa takýmto spôsobom posúva dolná palička, ktorá sa skladá z *piescikov* a *šcegla*. Piestiky sú zašpicatené a v hlavici majú dierku, do ktorej sa vsúva okrúhla tyč (štiegel krosien).

Kultúrny význam týchto krosien spočíva v tom, že ide vlastne o polokrosná a o tkanie na nich. Túto techniku i nástroj zaznamenáva už Dmitrij Zelenin²² i Jozef Vydra.²³ Ide o najjednoduchší druh tkáčskych krosien, v českej literatúre nazývaných polostavom,²⁴ ktorý sa dodnes na Slovensku zachoval v dvoch typoch, zhodne zistených a pre územie východných Slovanov dokumentovaných aj D. Zeleninom.²⁵ Prvý typ polokrosien sa používa vo vodorovnej polohe a tkajú sa na nich rohože z kukuričného šúpolia v oblasti Nových Zámkov²⁶ a pred niekoľkými desaťročiami aj na východnom Slovensku.²⁷ Druhý typ polokrosien sa používa v polohe zvislej a tkajú sa na nich lykové dná sít a riečic.²⁸

²² D. Zelenin, *Russische (Ostslavische) Volkskunde*, Berlin u. Leipzig 1927, 160 n.

²³ J. Vydra, *Polotkání orobince na Slovensku*, Národopisná zvláštnosť tkani na polostavu, ČE IV, 1956, 269–271.

²⁴ J. Vydra, I. c., 269.

²⁵ D. Zelenin, I. c., 161 (obr. 106) a 162 (obr. 108).

²⁶ J. Vydra, I. c., obraz na str. 273. V súčasnosti najsilnejšie strediská pletenia z kukuričného šúpolia v tejto oblasti sú v obci Bešeňov a Nesvady.

²⁷ V oblasti Sobraniec, Kráľovského Chlmca, Humenného, Košíc i Plešivec — poznatky z vlastných výskumov Ľudovej umeleckej výroby z roku 1959 a 1960.

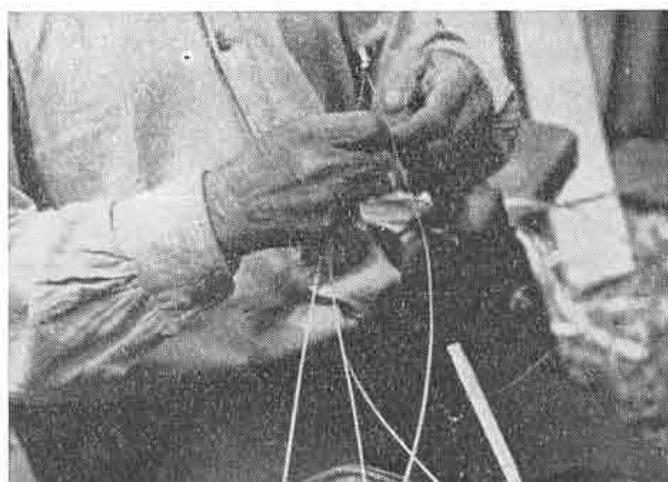
²⁸ Tu treba opraviť tvrdenie J. Vydru, I. c., 269, ktorý uvádzá, že „na našem území se však vyskytuje len vodorovný stav“. Práve výskum sítárstva a riečičiarstva doložil jeho existenciu a používanie zvislých polokrosien (*haute lisso*), nielen vodorovných (*basse lisso*). Používaniu zvislých a vodorovných polokrosien na Slovensku a rozšíreniu tejto predtextilnej kultúry u nás bude treba venovať osobitnú pozornosť.

Obr. 11. Pomôcky a nástroje používané pri vlastnej výrobe sít a riečic. Zľava: lieskové lubky na pletenie lykového dna alebo po rozštiepení používané ako pletivové lubky. Pletivové lubky používané na tkanie lykového dna. Strúžek na štiepanie pletivových lubkov z lieskových lubkov. Ihlica na vyfahovanie lyka z dierok pri zošívani lúbov. Nožnice na strihanie pletivových lubkov, lyka a drôtikov. Klieštiky (štipačky) na skrúcanie drôtených krížov a vytahovaťie drôtikov z dierok. Sidlo na robenie dierok do lúbov. Dlátko na zasúvanie lyka, okrutky a drôtikov pod ráfik. Ihlička (liesková palička) na vytahovaťie útkových pletivových lubkov pri tkaní lykového dna na krosnach. Krivý nožík na ostruhovanie a začislovanie lúbov i hotových výrobkov. Prekálač na robenie pozdĺžnych dierok pri zošívani lúba. Kliešť na zovretie koncov lúba pri jeho zošívani.

Obr. 12. Zošívanie lúba, zovretého klieštom, pomocou lyka (*lyčka*).

Obr. 13. Príprava osnoviek — zväzovanie pletivových lubkov do párov.

Že v tomto prípade ide naozaj o zaujímavý kultúrny prežitok, ktorý sme zatiaľ zistili iba v sítárstve a riečiarstve na Kysuciach, možno doložiť rozborom tkania na týchto krošnách. Toto tkanie má veľa styčných prvkov s vlastným pletením.

Všeobecne sa totiž k pleteniu zahrnujú tie druhy tkania, pri ktorých osnovu sice pretkáva útok, no útok sa neprehadzuje mechanicky, to znamená dvíhaním osnovného prešťapu naraz, ale sa prevlieka jednotlivo rukou,²⁹ prípadne obvinuje len niekoľko osnovných vláken. Medzi pletením a tkaním možno zistiť — podľa H. Ephraima³⁰ — niekoľko prechodných stupňov: štádium pletenia (*Wirkerei*), štádium polotkania (*Halbweberei*), štádium tkania (*Weberei*) a vyššie druhy tkania šliapaním nohou alebo ťahaním rukou. Že v prípade výroby lykového dna ide aj o polotkanie, doložíme opísaním výroby dna čistým pletením, pletením na spôsob osnova-útok a tkaním na spôsob osnova-útok, ktoré z vývojového hľadiska je v štádiu polotkania (*Halbweberei*).

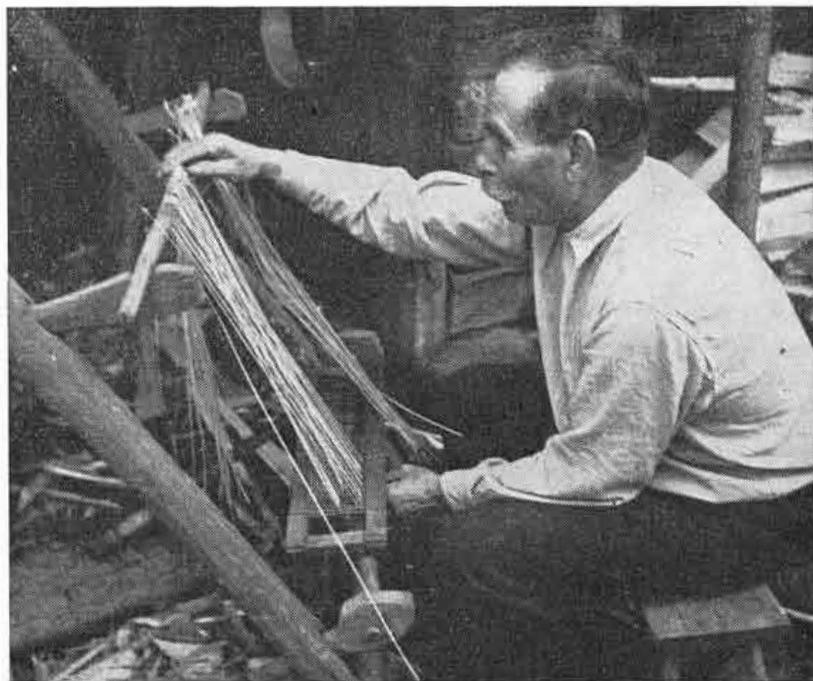
Technicky čisté pletenie lykového dna sa robí priamo na lube. Výrobca prácu začína tak, že si najprv spraví kríž navlečením a zošitím dvoch lieskových lubkov na široký lub (obr. 8). Potom dno ručne vypleta vsúvaním lubkov súčasne na všetky štyri strany a ich preplietaním na spôsob plátnovej väzby. Výrobca pritom dbá, aby lubky prečnievali cez široký kruhový lub najmenej o 10 cm (obr. 16). Princíp pletenia je v tomto prípade zdôraznený najmä tým, že tu nejestvujú osnovné ani útkové lubky, ale že lubky sa striedavo iba podvliekajú a nadvliekajú (obr. 17), čím sa postupne vypletá lykové dno priamo na lube, nie na inom pomocnom nástroji.

Pletenie na spôsob osnova-útok sa robí už na nástroji, nazývanom *deska* (obr. 18). Je to široká štvorcová doska, na ktorej je *cirkľom* s klincom vyznačený kruh. Na hornej i dolnej časti kruhu sú povkladané klince do vyhlbených dierok; na klinke sa zavesuje osnova. Osnova sa pripravuje tak, že sa drôt najprv namotá na dĺžku o niečo väčšiu, aký má byť priemer dna. Drôt sa potom na jednej strane rozstrijne nožnicami a takto rozstrihané páry drôtov sa zavesujú na horné klince dosky tak, aby drôty zaplnili celú plochu kruhu. Takto zavesené drôty vytvárajú akoby osnovu pletiva. Keď je osnova hotová, začne sa pliesť útok *navijačkom*. Navijačik je klátik dreva s malými výbežkami na oboch koncoch, aby z neho navinutý drôt sa nezošmykol a nespadol. Používa sa vo funkcií člnka pri tkaní plátna alebo *ihlički* pri tkaní pletivového dna z lubkov. Navijačik s útkovým drôtom sa vždy raz alebo dva razy na každom osnovnom drôte omotá, čím sa útkový drôtik na osnovu nielen upevňuje, ale súčasne sa tým vytvárajú aj príslušné vzdialosti medzi jednotlivými drôtmi osnovy a útku, tzv. *oká* sita alebo riečice. Útok sa na obvode nakresleného kruhu dosky upevňuje na klinke, na ktorých je zavesená osnova, alebo na nové

²⁹ J. Vydrala, I. c., 269.

³⁰ H. Ephraim, *Über die Entwicklung der Webetechnik und ihre Verbreitung ausserhalb Europas*. Leipzig 1905. Tiež J. Vydrala, *Tkanice a pletenice ako zbytky staré lidové kultury na Slovensku*, Národopisný věstník XIX, 1926, 24.

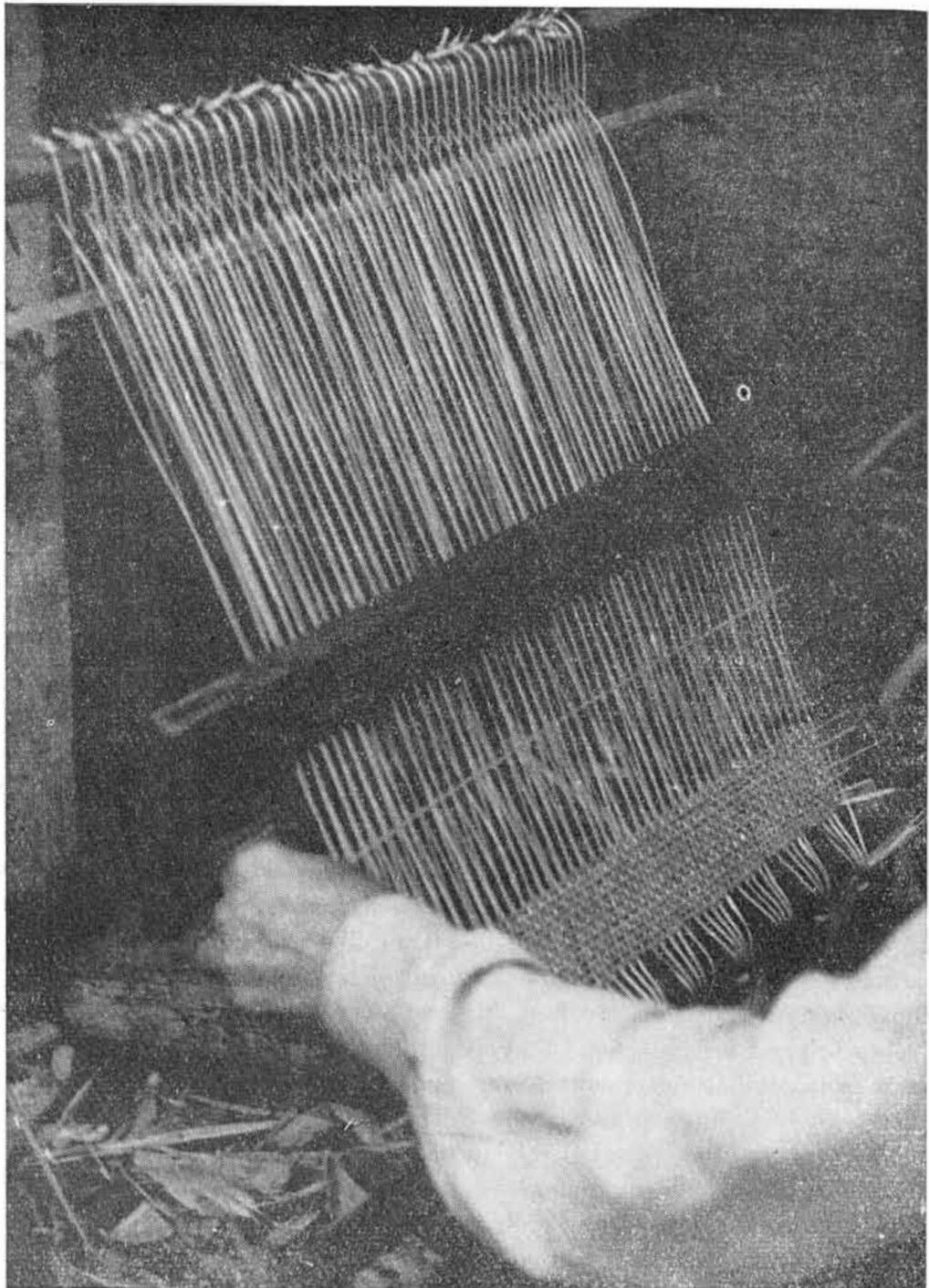
Obr. 14. Príprava osnovy na krosnách. Pletivové lubky po pároch sa zavesujú na paličku, prefahujú brdom striedavo cez dlhú úzku i krátku obdĺžnikovú medzera a dole uväzujú na okrúhlej paličke (*štigli krosien*) do párov.

klince, ktoré si výrobca vkladá do pripravených dierok. Týmto spôsobom sa vypletá drôtené dno, ktoré sa nakoniec osobitným spôsobom vloží medzi luby a upevní.

Tretím vývinovým stupňom alebo polostupňom je tkanie na krosnách. Robí sa tak, že si výrobca na hornú paličku krosien zavesí predovšetkým pletivové lubky, ktoré sú 0,3—0,5 cm široké a 70—80 cm dlhé a na hornom konci do párov zviazané (obr. 13). Potom ich ponavlieka (*ponadziera*) do dierok a medzier železného *brda* tým spôsobom, že hore, na kroslovej paličke, sú uzlíky. Takto si výrobca pripraví osnovu (obr. 14). Vlastné tkanie sa uskutočňuje pomocou brda tak, že brdo zdvihne ručne nahor, vsunie podeň ihličku, lieskovú špicatú paličku s dierkou v špeci, ktorá je dlhšia ako šírka osnovy. Do jej dierky vloží útkový pletivový lubok, ktorý je taký istý ako pletivový lubok osnovný, nazývaný aj *osnovkou*, a ihličkou ho pretiahne — ako pri tkaní plátna útok člinkom — na druhú stranu a brdom udrie nadol, čím sa útok pevne zviaže s osnovou na spôsob plátnovej väzby. Takto postupne utká celé lykové dno. Hotové dno sa nazýva *plácenko* (obr. 15).

Všetky tieto tri spôsoby výroby dna — dva výroby lykového a jeden drôteného — jasne dokazujú, že sa navzájom od seba odlišujú nielen nástrojmi a výrobnými postupmi, ale hlavne princípmi pletenia a tkania. V prípade tkania lykového dna pomocou krosien ide o tkanie na zvislých polokrosnách, teda o vzácnu tkáčsku techniku, zistenú a zachovanú dosiaľ na Slovensku ešte v sitárstve a riečičiarstve. Ide o starobylý spôsob výroby, nie o nejaké iba v poslednom období sitárm a riečičarmi improvizované zariadenie, čo nám potvrdzuje jednako jednoduchý nástroj, krosná, ale aj celý vývinový rad výroby dna, reprezento-

Obr. 15. Tkanie lykového (pletivového) dna na krosnách. Výrobca práve p. zdvihnutí brda prevliekol pomocou ihličky — lieskovej paličky pletivový lubok. Naspodu vidieť kúsok utkaného dna, tzv. *plácenko*.

vaný v tomto ľudovom remesle pletením priamo na lube, pletením na doske a tkaním na krosnách. No hoci sa tu vyskytuje práca s útkom ako aj pri riadnom tkaní, predsa je to v podstate len preplietanie osnovy útkom, nie čisté pretkávanie, tým skôr, že každý útkový pletivový lubok je samostatný a nie je

zviazaný alebo spojený s nasledujúcim útkovým lubkom. Inými slovami: nejde teda ani o tkanie ako také (*Weberei*), ani o pletenie ako také (*Wirkerei*), ale o polotkanie-polopletenie, teda o zaujímavý medzistupeň, z národopisného hľadiska pozoruhodný hlavne tým, že na Slovensku dokumentuje zvislé polokrosná, o ktorých jestvovaní sa doterajšia literatúra nezmieňovala, práve naopak, o ktorých vyhlasovala, že sa na našom území nevyskytujú.³¹ Zdá sa nám, že ich jestvovanie a používanie na Slovensku sme názorne dokázali práve opísaním všetkých troch vývinových medzičlánkov, ktoré sa zachovali v jedinom remesle ľudovom, v sitárstve a riečičiarstve, pričom nemienime vylúčiť ich jestvovanie aj v iných ľudových remeslách a výrobe.

Dalšou pomôckou už spomenutou v súvislosti s krosnami je *brdo*. Je vyseknuté z hrubého, obyčajne železného plechu tak, že sa na ňom strieda dlhá úzka medzera s krátkou obdlžnikovou dierkou. Brdo je vložené do štyroch okrajových drevených latiek, ktoré ho chránia pred skrivením a iným poškodením. Je dlhé asi 50 cm, teda na šírku krosien. Takýmto brdom sa dajú zhotoviť lykové dná najviac 13 cílové. Sitá a riečice tejto veľkosti sa zhotovovali hlavne na žarnovy pre obec Turzovku a Lodno, v ktorých sa mletie zrna na žarnovoch udržalo najdlhšie. Väčším typom brda, ktoré bolo však zriedkavejšie, bolo možné spraviť dná až 19 cílové.

Vlastná výroba sita alebo riečice sa začína zošívaňím luba (obr. 12). Výrobca zošíva najprv široký lub. Robí to tak, že ohnutý lub preloží koncami 15–25 cm na seba a stlačí ich klieštom, aby sa mu pri zošívaní nepohli. Vonkajšie hrany luba z hornej strany zreže krivým nožíkom asi vo vzdialosti 2–3 cm do hlbky 0,5–1 cm; zo spodnej strany zreže hranu v podobe malého trojuholníka. Takto upravený, koncami preložený a klieštom stlačený lub prepichne z vonkajšej strany prekáľačom na dolnej časti. Potom dierkou pretiahne lyko. Pri druhej dierke koniec lyka podvleče pod lyko, zatiahne a tým ho upevní.

Luby sa zošívajú dva razy, vo dvoch zvislých pásoch. Koncové zošívanie sa robí tak, že sa prekáľačom spraví prvá úzka dierka asi 1,5 cm od okraja luba, druhá od prvej o 2 cm ďalej priečne smerom do stredu luba, tretia od druhej o 3 cm, štvrtá od tretej o 2 cm atď., čo sa opakuje po celej šírke luba. Lyko sa v tomto prípade prevlieka tak, aby bolo z vonkajšej strany na dlhších medzérach medzi dierkami, z vnútornej strany medzi dierkami blízko pri sebe položenými.

Druhé zošívanie sa robí odlišne. Prekáľačom sa spraví najprv dierka asi 1,5 cm od okraja. Zvonku sa prevleče lyko prvou dierkou a zvnútra druhou, ktorá je asi 1 cm od okraja luba. Tretiu dierku výrobcia spraví iba vo vzdialosti asi 2 cm od okraja. Keď ňou lyko prevleče, dôkladne ho zatiahne, čím súčasne zachytí aj koniec lyka a upevní ho. Pri tomto druhom zošívaní dlhšie pasporty lyka sú vo vnútornej strane luba, kým pri prvom — ako sme uviedli — vždy na vonkajšej strane. Týmto spôsobom je zošítie veľmi pevné a trvalé. Zošívanie sa zakončuje podvlečením lyka pri poslednej dierke pod predchádzajúci pás

³¹ Pozri pozn. 28.

a jeho pevným zatiahnutím. Treba ešte pripomenúť, že sa lyko pri zošívaní luba často máča vo vode, aby bolo mäkké a aby sa nelámalo.

Týmto spôsobom zošíva výrobca aj užší lub, ktorý tvorí spodok sita a riečice a nasadzuje sa na lub široký po vložení dna medzi ne. Rozdiel medzi zošívaním je iba v tom, že pri druhom zošívaní sa lyko po zatiahnutí neodreže, ale výrobca ho necháva v celej dĺžke, aby ním mohol upevniť pletivo dna spravením okrutky.

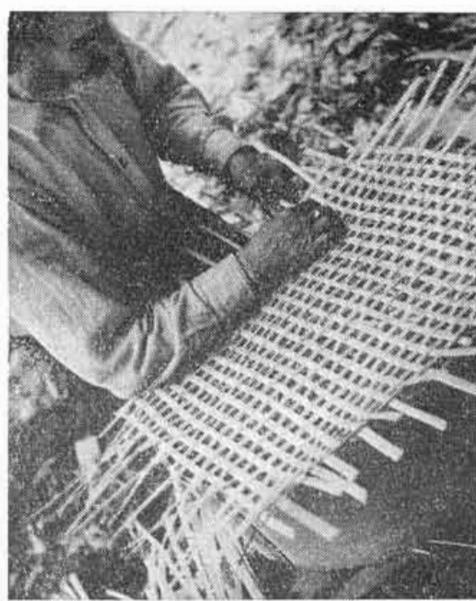
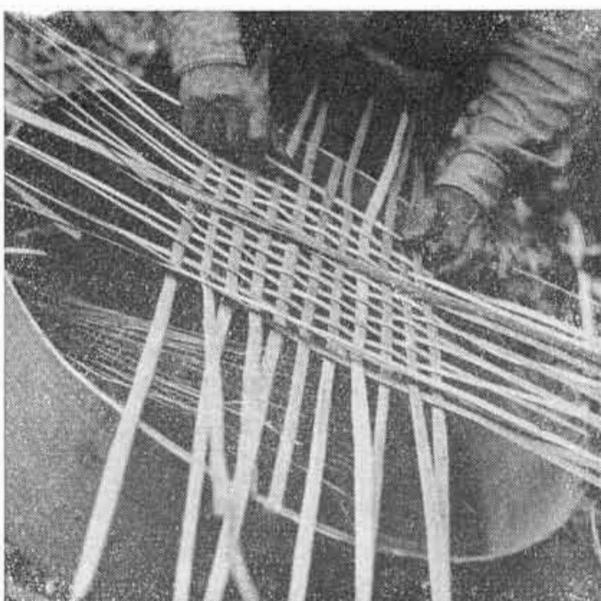
Po zošíti lubov sa okraje začistia zrezaním koncov luba šikmo, a to najviac z bokov, menej zo stredu. Potom sa oba luby nasadia navzájom do seba tak, že po vložení dna široký (horný) lub je vsunutý do úzkeho spodného do hlbky asi 2–3 cm. Dná na sitá i riečice sa nasadzujú podľa toho, či ide o dno robené priamo na lube (pletené lykové dno) alebo či sa zhovilo osobitne (ručne doma na doske alebo krosnách, prípadne kúpilo už hotové v obchode).

Na dno, ktoré výrobca uplietol priamo na lube, naťahuje spodný lub na horný — na ktorom je upletené dno — tak, že horný lub vloží do spodného spolu s dnom, čím sa pletivo jednak vyrovňá, jednak pevne natiahne (obr. 19). Výrobca musí pritom dbať, aby spodný lub presne a rovnomerne *sadol*, to znamená, že výrobca musí vybrať taký spodný lub, do ktorého horný napevno zasunie a tým súčasne upevní aj dno. Po tomto úkone najprv zarovná všetky lubky zvonku odrezaním na rovnakú dĺžku (asi 10–12 cm), pričom v stredoch pletenia, teda na štyroch miestach odreže lubky úplne. Potom lykom zapletá konce lubkov, robí okrutku. Robí ju tak, že konce pletivových lubkov omotáva okrutkovým lykom ponad spodný lub. Okrutka takto vzniká nad horným okrajom spodného luba a pevne obopína horný lub sita alebo riečice zvonku po celom obvode. Pri omotávaní okrutku často máča vo vode, aby bola mäkká,

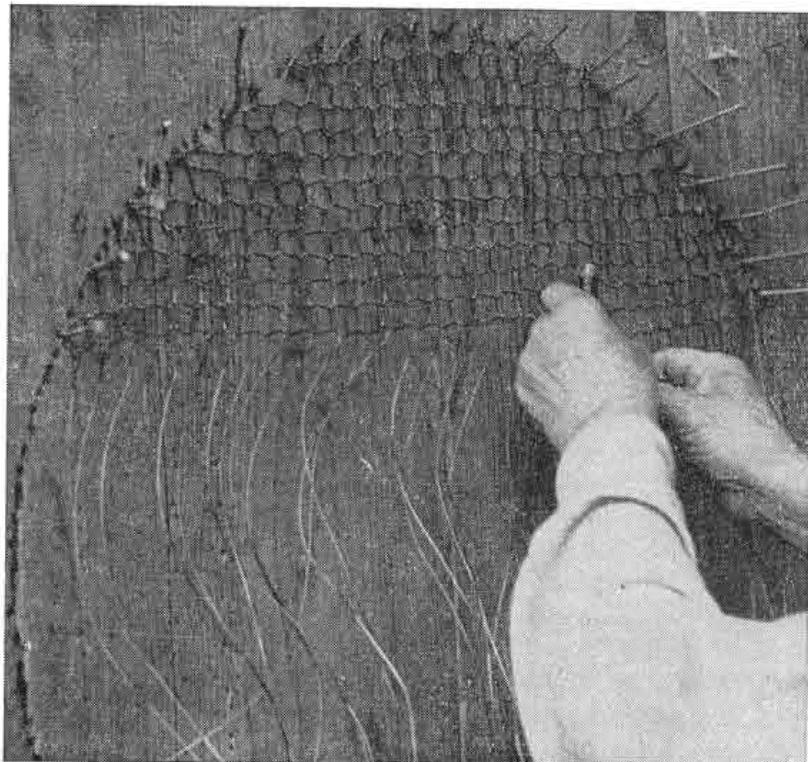
2

Obr. 16. Pokračovanie v pletení lykového dna z lieskových lubkov priamo na lube riečice.

Obr. 17. Hotové lykové dno z lieskových lubkov.

Obr. 18. Pletenie tkanivového dna z drôtu na doske. V ľavej ruke drží výrobca navíjačik s namotaným drôtom, ktorý podvlieka a okrúca na osnovné (zvislé) drôtky a vytvára tým oká dna.

teda aby sa mu s lykom dobre pracovalo a aby sa nelámalo. Po zhotovení okrutky nakoniec ešte raz vtláča horný lub do spodného, čím sa dno znova nielen dôkladne natiahne, ale súčasne zatiahne sa aj okrutka. Opísaným spôsobom upevňuje výrobca aj dná zhotovené na krosnách.

Ak výrobca kúpi dno hotové, do sita alebo riečice ho vkladá tak, že na tkanivo (srsťové alebo drôtené) najprv pripievá 12–26 drôtokov, tzv. *putká* (obr. 20). Potom dno priloží na horný lub, spodný opatrne klopkaním tlčíkom naň nasadzuje, čím sa putká výhnú nad okraj. Tu ich po tomto úkone na určitú vzdialenosť (2–3 cm, prv až 6 cm) nožnicami odstríhne. Drôtky nakoniec pomocou klieští a dlátka zachytí okrútením na ráfik, ktorý priloží ako okrutku nad spodný lub a odreže na dĺžku obvodu horného luba. Ako posledný úkon spraví zasunutie drôtokov-putiek pod ráfik a začistenie ich koncov, aby netrčali, a tým je sito alebo riečica hotová.

Aby boli sitárske a riečičiarske výrobky trvanlivejšie a aby sa ich dná pri používaní nepreliačili, výrobca pod ne robí drôtený *kríž*. Robí ho tak, že najprv na spodnom lube tesne pod dnom spraví šidlom osem dierok. Dierky sú rovnomerne rozložené po celom obvode. Povyše týchto dierok zhotovi šidlom ďalších osem. Potom krížmo prevlečie cez ne po jednom, pri veľkých riečiciach aj po dvoch až troch drôtoch tak, aby drôty neprechádzali stredom sita alebo riečice, ale niekoľko centimetrov okolo stredu. Drôty natiahne klieštikmi, na koncoch zapletie a prebytočné časti odtrhne alebo nožnicami odstríhne. Nakoniec po dva drôty skrúti, čím sa ich dĺžka skráti a kríž natiahne. Konce drôtov zvnútra ešte zahne a vtlčie do luba, aby ich nebolo vidieť. Tým, že je kríž natiahnutý tesne

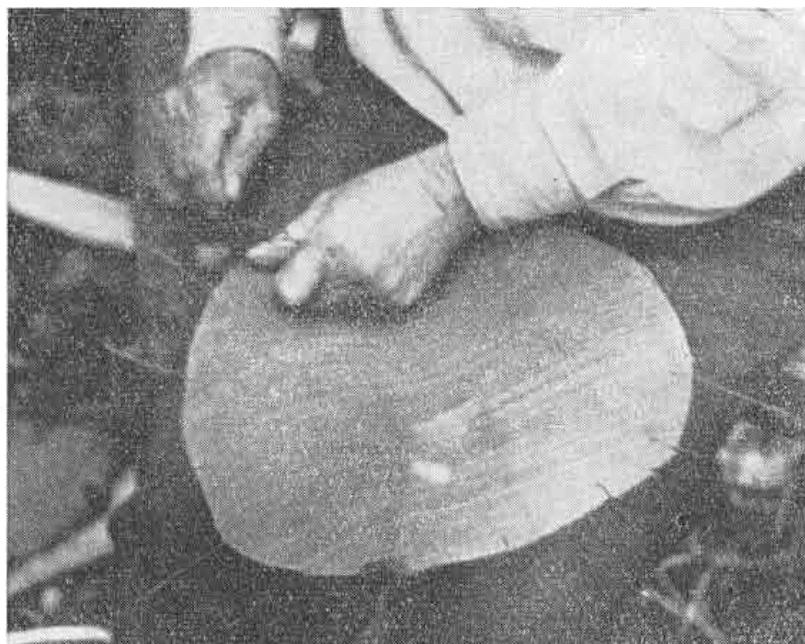

Obr. 19. Nasadzovanie úzkeho (spodného) luba na lykové dno, zhotovené pletením zo širokých (lieskových) lubkov. Jasne vidieť presahovanie jednotlivých lubkov cez okraj i jeden stred pletenia, na ktorom sa lieskové lubky pred zhotovením okrutky vyrežú.

pod pletivovým alebo tkanivovým dnom a pevne napnutý, dno dobre upevňuje a robí celý výrobok trvácejším.

Ako posledný úkon pri výrobe sita alebo riečice je konečné začistenie. Výrobca poobrezáva všetky zádrhy a konce lubov, vyrovná luby zvrchu i zospodu,

Obr. 20. Pripevňovanie putiek na drôtené alebo srsťové dno pred jeho vložením a upevnením pomocou ráfika v sité alebo riečici.

začistí ich nožikom a odstráni aj iné nedostatky, ktoré by mohli výrobok špatiť alebo znehodnocovať, a až potom pokladá výrobok za definitívne hotový (obr. 21, 22).

Sitá a riečice sa robili zväčša len v letných a jesenných mesiacoch (od júla do októbra), lebo vtedy bol o ne najväčší záujem. V iné mesiace sa robili iba prípravné práce s drevo a lubami.

Aby sme nadobudli presnejší obraz o rozdielie medzi sitom a riečicou, aspoň v krátkosti vymenujeme ich hlavné znaky, ktorými sa medzi sebou odlišujú. Predovšetkým treba povedať, že sitá majú zásadne husté dná srsťové (žinené), pozinkované, mosadzné alebo železné, zriedkavejšie aj lykové. Spomenuté tkanivo — okrem lykového dna pletivového — sa najčastejšie kupovalo už hotové z obchodov.³² Tkanivo má hustotu od č. 36 po č. 20. Riečice sú zas podstatne väčšie, majú však redšie železné, pozinkované, mosadzné alebo lykové dno, robené z tkaniva alebo pletiva, ktoré si v najmenších hustotách robieval výrobca sám. Riečice majú hustotu od č. 14 po č. 4.³³

³² Strojom sa robili iba veľkosti od 10—19 côlov. Spočiatku boli štvorcové, neskôr sa kupovali nastrihané už do podoby kruhu (obr. 20). Za Rakúsko-Uhorská ich kupovali z Viedne a Budapešti, za prvej ČSR od firmy Anderlička, Pojz a Piantek z Libiny (okr. Šumperk na Morave) alebo od firmy Bukovanský z Českých Budejovic; eez druhú svetovú vojnu od firmy Taraba z Bratislavы. Objednávali sa podľa troch znakov: materiál, hustota a priemer v côloch. Za prvej ČSR ich ceny boli: mosadzné 10-côlové 0,80 Kč, mosadzné 19-côlové 1,30 Kč, železné 19-côlové 2,40 Kč; pozinkované boli drahšie, no neboli medzi cenami podstatný rozdiel.

³³ Riečica s hustotou č. 11 nejestvovala, s hustotou č. 6 sa používala veľmi zriedkavo. Hustota č. 3, 2 a 1 si uplietol každý výrobca sám. Hustota č. 10 má veľkosť ôk asi 0,25 cm, č. 8 asi 0,3 cm, č. 7 asi 0,35 cm, č. 3 asi 1 cm, č. 2 asi 1,25 cm, č. 1 asi 1,5 cm.

Čo sa týka rozsahu a sortimentu výroby, treba konštatovať, že v minulosti bol podstatne širší, ako sme ho mohli dokumentovať a spoznať v poslednom období. Mnohé výrobky totiž časom stratili svoju platnosť a nahradili ich výrobky kupované, priemyselne vyrábané. Ak sa napr. ešte koncom 19. stor. vyrábali *škatule* na uskladňovanie stúh a šatiek, žijúci výrobcovia³⁴ tento druh vôbec nevyrábali a výrobné postupy poznajú len z práce svojich predchodcov.³⁵ Podobnú a ešte radikálnejšiu zmenu možno zistiť v posledných dvoch desaťročiach, počas ktorých sa dovtedy pomerne ešte bohatý a pestrý sortiment ďalej zúžil a zredukoval v podstate len na niekoľko druhov výrobkov. Ich vyraďovanie zo života pokračuje veľmi rapídne nadalej najmä pričinením výrobkov strojárskeho a chemického priemyslu.³⁶

V súčasnosti sa nám podarilo zistiť viaceré druhy výrobkov, z ktorých niektoré sa už nevyrábajú, ale ešte pred niekoľkými desaťročiami tvorili pravidelnú výrobnú náplň. Možno ich rozdeliť do troch skupín: výrobky sitárske, výrobky riečičiarske a výrobky košíkárske.

Medzi výrobky sitárske sa zaraďujú:

múčne sitká a *sitá* mali veľkosť 9–13 cólov. Tkanivové dno mali mosadzné alebo pozinkované, hustoty č. 36, 30, 26 a 20. Používali sa — ako už pomenovanie naznačuje — na preosievanie múky doma mletej na žarnovoch alebo múky kupovanej;

pasírovacie sitá mali veľkosť 9–13 cólov. Tkanivové dno mali srsťové (žineňné) troj- alebo štvorvlasové. Ich hustota bola najčastejšie č. 20. Používali sa na pretláčanie lekvárov;

ovocné sitá mali veľkosť 9–13 cólov. Tkanivové dno bolo takisto srsťové ako na pasírovacích, iba hustejšie (č. 30 alebo 26). Používali sa na pretláčanie ovocných lekvárov alebo preciedzanie ovocných štiav;

sitká na hlavu sa robili pre potreby včelárov. Používali ich proti poštípaniu pri rojení včiel. Boli veľmi husté a ich tvar sa prispôsoboval tvári;

obyčajné sitká a *sitá* mali rozličnú veľkosť i rozmanitú hustotu. Používali sa podľa potreby na najrozmanitejšie účely.

Medzi výrobky riečičiarske patria:

husté riečičky mali veľkosť 14–17 cólov. Tkanivové dno bolo obyčajne železné. Jeho hustota bola najčastejšie č. 14 a 12. Používali sa na preosievanie pekárskej múky, múky mletej na žarnovoch, krúp na kašu a obroku (sečky a ovsa) pre kone od prachu;

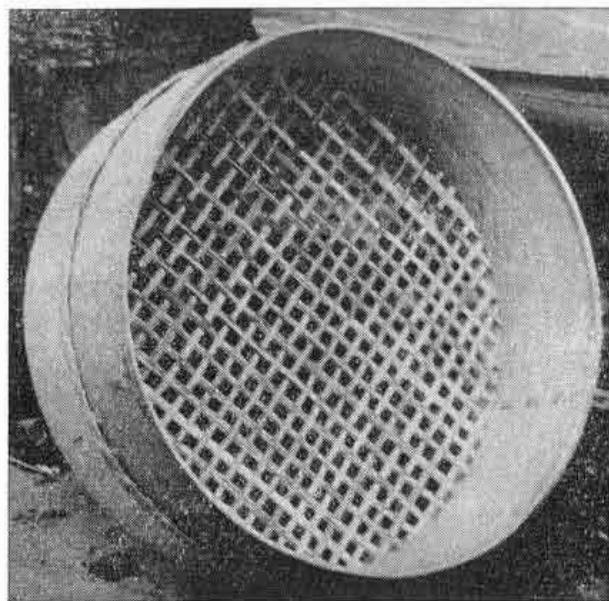
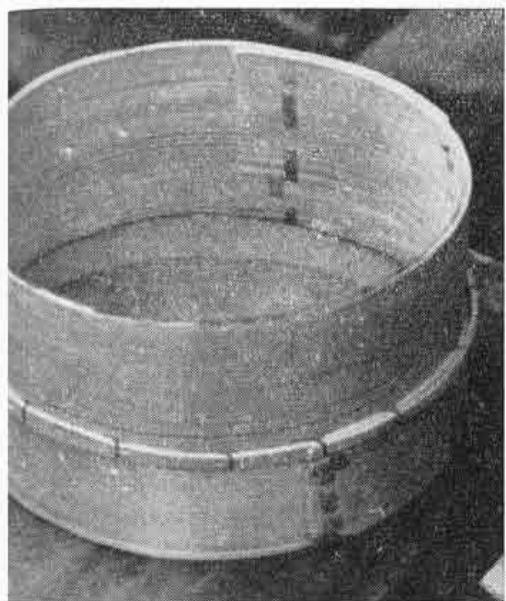
obilné riečice mali veľkosť 17–19 cólov. Tkanivové dno bolo železné s hustotou č. 10, 9, 8 a 7. Používali sa na preosievanie jednotlivých druhov obilnín;

hrachové (fazuľové) riečice mali veľkosť 17–19 cólov. Tkanivové dno mali

³⁴ Jozef Mičian (1895), Adam Sutý (1903), Justin Škuták (1902).

³⁵ Medzi najväčších výrobcov sít a riečic v Kysuckom Lieskovci pred prvou svetovou vojnou i po nej patrili: Ján Súpol-Kučera, Štefan Sutý, Martin Sutý (aj so synmi ich bolo spolu 6), Justin Škuták a Štefan Mičian (1854–1930). V tom čase však sitá a riečice vedel vyrábať skoro každý muž. Pozri pozn. č. 19.

³⁶ Napríklad sitká z alpaky alebo umelých hmôt ap.

Obr. 21. Hotové obyčajné sitko s tkanivovým dnom.

Obr. 22. Hotová riečica s lykovým (pletivovým) dnom. Foto A. Pranda, 1960.

väčšinou železné. Jeho hustota bola č. 5 a 4. Používali sa na preosievanie hrachu a fazule po vylúštení od drobnej nečistoty;

úhrabečné riečice mali veľkosť 20—23 cólov. Dno mali obyčajne pletivové, hustoty č. 3, 2 a 1 a robili ho doma z lieskových lubkov. Používali sa na preosievanie úhrabkov a pliev pri mlátení obilia;

úľové riečice sa robili pre včelárov do spodnej časti úľa. Dno mali pletivové (lykové). Ich veľkosť sa prispôsobovala rozmerom úľa.

Ako tretí druh výrobkov, ktoré zhotovovali — hoci v menšej miere — sitári a riečičiaři, boli výrobky košíkárske.³⁷ Medzi ne zaraďujeme:

škatule boli lubové nádoby oválneho tvaru s elipsovitým dnom a vrchnákom. Menšie sa robili z užších, väčšie zo širokých lubov. Používali sa na uskladňovanie drobných cenností (prsteňov, peňazí, listín ap.) a stúh. Väčšie slúžili na odkladanie niektorých odevných súčiastok (šatiek ap.). Škatule vyrábali nielen sitári a riečičiaři, ale aj košíkáři z obce Lodno, Ochodnica;

merky boli lubové nádobky s uškom, ktoré sa používali na syr a odkladanie múky. Ich veľkosť bola rozličná;

lubové (lykové) koše vyrábali spomenutí sitári a riečičiaři zriedkavejšie; patrili však do odbytovej starostlivosti tých sitárov, ktorí sa stali priekupníkmi. Koše mali rozličnú veľkosť, podľa čoho ich aj pomenúvali: polmeričáky, meričáky, štvrtkové a kŕmne. Používali sa na najrozmanitejšie účely;

lubové opálky sa plietli predovšetkým z lieskových lubkov. Mali viacero

³⁷ Ešte za I. ČSR bolo vyše 50 košíkárov v Lodne, Ochodnici, Lutišiach atď. Väčšina sitárov sa však venovala jedine výrobe sít a riečic.

veľkostí a používali sa na prinášanie sečky a zemiakov a na rozsievanie. Vyrábali ich prevažne len košíkári zo susedných obcí;

lubové (lykové) postielky (ležadlá) patrili medzi hlavné druhy košíkárskej výroby v susedných obciach. Tu ich spomíname iba preto, že ich odpredajom sa zaoberali sitári-priekupníci z Kysuckého Lieskovec, ktorí ich chodili predávať najviac na Moravu a do Sliezska. Používali sa na spanie a oddych po práci alebo v nedeľu.

Ak uvedené druhy výrobkov tvorili hlavnú náplň sitárov a riečičiarov ešte pred prvou svetovou vojnou, treba povedať, že v súčasnosti sa z týchto výrobkov vyrába, aj to veľmi zriedkavo, iba na osobitné požiadanie, jedine sitá a riečice na preosievanie múky v domácnostiach. No ani tieto ich pozície nie sú už stabilné, lebo v posledných rokoch sa v domácnostiach už prestal piec chlieb v peciach a gazdiné dávajú prednosť chlebu kupovanému. Preto možno konštatovať, že toto ľudové remeslo už v podstate zaniklo, hoci v niektorých strediskách dožíva, a to iba zásluhou žijúcich výrobcov, nie zásluhou potreby sitárskych a riečičiarskych výrobkov.

Čo sa týka odbytu a odpredaja týchto výrobkov, v minulosti sa uskutočňoval niekoľkými spôsobmi.

Predovšetkým ho uskutočňoval sám výrobca, a to jednak doma v dielni, jednak na jarmokoch, trhoch a hodoch. Tieto formy predaja sít a riečic boli najpôvodnejšie a všeobecne rozšírené v staršom období.

Z tejto formy predaja sa však na Kysuciach v období po prvej svetovej vojne vyvinula forma nová, predaj výrobkov prostredníctvom priekupníkov, ktorá má dve fázy. Prvou je predaj, na ktorý sa zamerali iba tí výrobcovia, čo malí vlastný poľah. Z nich sa na Kysuciach vytvorila osobitná skupina sitárov-priekupníkov, ktorí hotové výrobky vykupovali od mnohých výrobcov, no vlastnej rézii ich rozvážali po jarmokoch a tu aj predávali. Tovar vykupovali obyčajne za $\frac{3}{4}$ bežnej trhovej ceny, v obdobiah krízy — napr. v tridsiatych rokoch nášho storočia — dokonca len za $\frac{1}{2}$ trhovej ceny. Táto skupina priekupníkov sa vytvorila zásluhou susedskej výpomoci;³⁸ ak v prvom období rézii predaja znášal rovnako výrobca ako aj priekupník, neskôr znášal ju jedine sitár-priekupník.

Treťou formou odpredaja bol odpredaj prostredníctvom sitárov-obchodníkov.³⁹ Formu túto možno nazvať aj druhou fázou priekupníctva sitárskych a riečičiarských výrobkov. Kým totiž sitári-priekupníci ešte sami vyrábali všetky druhy výrobkov, zatiaľ sitári-obchodníci ich už vyrábať nevedeli, iba ich chodievali skupovať k výrobcom a odpredávali ich vo vlastnej rézii.

Priekupníkom predávali výrobcovia svoj tovar doma v *hrubém*, to znamená, že všetok tovar, ktorý do určitého času vyrobili, prevzal priekupník za vopred

³⁸ Najväčšími priekupníkmi v Kysuckom Lieskovci boli títo sitári: Adam Šutý (i jeho otec), Vincent Frišo, Ján Frišo, Štefan Ondrejáš, Vincent Paulus, Anton Švabik, určitý čas aj Jozef Mičian. Okrem sít a riečic vykupovali aj košíkárske výrobky z Lodna a iných susedných dedín.

³⁹ V Čadei takýmito „sitárm“ — obchodníkmi boli Papšo a Lazárek.

dohodnutú sumu, z ktorej často dopredu dal určitú časť ako zálohu (*závdatek*) výrobcovi na materiál i živobytie. Tento spôsob na jednej strane odbremenoval výrobcov od starostí o odbyt, na druhej strane ich však robil závislými od priekupníka, ktorý takto mohol určovať nielen cenu jednotlivých výrobkov — a čo bolo horšie, aj celej produkcii za určité obdobie bez ohľadu na prípadný rast cien —, ale si mohol privlastňovať aj všetok zisk. Je zaujímavé a prekvapujúce, že väčšina výrobcov hlavne v tomto období postupného zanikania sitárstva a riečiarstva, ktoré možno evidentne určiť tridsiatimi rokmi — bola s týmto spôsobom odpredaja spokojná. Výrobcovia dávali prednosť zbaviť sa starostí o odbyt, nie získať za svoje výrobky — s určitým rizikom a s nákladmi, ktoré boli spojené s chodením na jarmoky a trhy — plnú hodnotu. Tento nerevolučný jav možno si vysvetliť tým, že výrobcovia porovnávajúc svoje sociálne postavenie s postavením iných zamestnanec kých skupín považovali sa za lepšie situovaných, za skupinu s určitými stálymi príjmami na zaokrytie základných životných potrieb, u ľudu na Kysuciach pomerne skromných a nenáročných.

Sitárske a riečiarske výrobky sa odpredávali najviac na jarmokoch a trhoch v blízkych i vzdialenejších slovenských mestách a väčších dedinách. Iba lykové posteple (*lehátka*) boli výrobkom, ktorý smeroval na Moravu a do Sliezska.⁴⁰ Ak pred prvou svetovou vojnou značná časť produkcie sa odpredala v Poľsku, kam sa výrobky vozili na vozoch, aby sa cestou späť mohlo priviezať drevo na ďalšiu výrobu, za I. ČSR a v období cez druhú svetovú vojnu chodievali kysuckí sitári a riečiari predovšetkým do týchto miest a na tieto jarmoky a trhy:

Žilina — v pondelok po Božom tele, na kráľa Štefana (2. aug.), po 20. aug., na Gála (16. okt.), Havla, Luciu (13. dec.) a na všetky výročité trhové jarmoky, Čadca — na Trojicu, Bartolomeja (24. aug.), Tomáša (21. dec.), Kysucké Nové Mesto — sem sa chodievalo veľmi zriedkavo, iba okolo 11. nov., Terchová — 11. nov. (na hody), Stará Bystrica — 29. sept. (michalské hody), Turzovka — 15. aug., pred prvou nedeleou adventnou, Varín — na Margitu (13. júla), Máriu (12. sept.) a Ondreja (30. nov.), Bytča — na Jakuba (25. júla), sviatok kríža (po 14. aug.), Púchov — zriedkavo, hlavne po Všechsvätých (1. nov.), Považská Bystrica — na Vavrinca (10. aug.), Matúša (2. sept.), Karola (4. nov.?), Martin — zriedkavo, Ružomberok — na Ondreja (30. nov.), Jozefa (19. marca) a na všetky veľké jarmoky a trhy.

Na jarmoky chodievali výrobcovia predovšetkým vozmo; zriedkavo svoje výrobky prepravovali vlakom alebo pešo. Na voz poskladali tovar obyčajne viacerí výrobcovia (2–3), pričom za furmanku platili podľa množstva naloženého tovaru. Neskoršie — najmä priekupníci, ktorí chodili na Moravu a do Sliezska i do vzdialenejších slovenských miest — používali častejšie aj vlak. Na jarmokoch sitárske a riečiarske výrobky predávali poväčšine ženy alebo deti výrobcov, menej sami výrobcovia. Výrobcovia sa na jarmokoch zúčastňovali vždy

⁴⁰ Priekupníci chodievali až do oblasti Uhorského Brodu, Vsetína, Valašského Meziříčí, Ostravy, Jičína atď.

však vtedy, ak v tom istom čase boli jarmoky vo viacerých mestách. V takomto prípade — ak šlo o význačný jarmok alebo o mesto, v ktorom mali nádej na dobrý odbyt — chodievali spravidla výrobcovia sami a sami predávali svoje výrobky.

Okrem jarmokov a výročitých trhov pravidelne chodievali kysuckí sitári a riečičiai iba na hody do Terchovej, Starej Bystrice a Turzovky. Privádzala ich sem hlavne tá skutočnosť, že v spomenutých obciach alebo v ich okolí sa najdlhšie udržalo mletie na žarnovoch a tradičné formy poľnohospodárskej výroby, v ktorých rovnako výrobky sitárske ako aj riečičiarske mali svoje oprávnenia a použitie. Na náboženské púte sitári a riečičiai svoje výrobky predávať nechodievali.

Čo sa týka cien sitárskych a riečičiarskych, prípadne aj košíkárskych výrobkov, treba konštatovať, že značne kolísali nielen podľa miesta, kde sa odpredávali, ale aj podľa sezóny, ročného obdobia a samozrejme aj podľa celkovej hospodárskej situácie. Ak sa poslednému faktoru a jeho vplyvu i zásahu do cien nemohli vyhnúť, lež sa mu museli podriadiť so všetkými nepriaznivými dôsledkami v odbyte, veľmi dôsledne využívali faktor druhý, ročné obdobie, i prvý, miesto odbytu. Využívali ho tým spôsobom, že sa usilovali privázať na jarmoky predovšetkým ten druh výrobkov, po ktorom bol v danom čase práve najväčší dopyt. Tak lykové postielky sa na Morave a do Sliezska vozili najmä na jar. Riečice boli vyhľadávané hlavne pred žatvou a v období žatvy. Pasírovacie a ovocné sitá a sitká sa najviac predávali v období pred dozrievaním lesného alebo záhradného ovocia. Lykové koše sa dávali na trh predovšetkým v jeseni, v období, keď sa dobytok prestal vyháňať na pašu a začal chovať v maštali. Nesezónnym tovarom boli v prvom rade obyčajné a múčne sitá i sitká; tie sa kupovali pravidelne po celý rok, vždy vtedy, keď ich gazziná potrebovala v domácnosti. Takýmto tovarom boli aj lykové koše a opálky na zemiaky a sečku; ich odbyt bol pomerne rovnomerný, hoci treba pripustiť, že začiatkom jesene pred vykopávaním zemiakov boli najhladanejšie. Toto isté možno zhruba povedať aj o riečiciach hustých.

Ak za Rakúsko-Uhorska mosadzné sitko stalo 0,60—1 korunu a riečica jednu korunu, úhrabečná dve, za I. ČSR sa ich ceny pohybovali od 8—20 Kč, podľa veľkosti i použitého pletiva a tkaniva. V poslednom období, prerátané na súčasnú hodnotu koruny, ceny jednotlivých sitárskych a riečičiarskych i košíkárskych výrobkov sa pohybovali v tomto rozpätí:

pozinkované sitko podľa veľkosti 10, 12, 14, 16 a 20 Kčs,
mosadzné sitká boli od pozinkovaných drahšie o 2—4 Kčs,
obyčajná riečica stála 30—35 Kčs,
úhrabečná riečica stála 40—50 Kčs,
lykové koše podľa veľkosti, tvaru i vypracovania 15—20 Kčs,
lykové postielky 30—60 Kčs.

Ak porovnáme ceny hotových výrobkov a ak uvážime, že z 1 m³ svrčinového alebo jedľového dreva, ktorý stál za I. ČSR okolo 80 Kč, pred druhou svetovou vojnou už 100—140 Kč, cez druhú svetovú vojnu okolo 200 Ks a teraz až

400–600 Kčs, možno vyrobiť približne 80–100 kusov rozličných výrobkov, ku ktorým musel výrobca kúpiť ešte tkanivo priemerne za 2 Kčs na jeden výrobok, môžeme zistiť, že približne $\frac{1}{3}$ až $\frac{1}{2}$ z celého obratu tvorí cena materiálu, za ktorý výrobca popredu zaplatil, a iba $\frac{1}{2}$, najviac však $\frac{2}{3}$ reprezentuje jeho práca, ktorú si sám nehodnotí, ale pokladá ju za čistý zárobok. Z toho by vyplývalo vo vzťahu k iným ľudovým remeslám, že sociálne postavenie sitárov a riečičiarov na Kysuciach nebolo asi najlepšie. No predsa tomu tak nebolo. Ak totiž porovnáme ich príjem zo zamestnania s príjmami napr. poľnohospodára, ktorému sa práca väčšinou ani nevrátila, vidieť, že sitári reprezentovali sociálnu skupinu, ktorá stála značne vyššie ako roľníci. Vyššie stála už aj preto, že všetci spájali výrobu sít a riečic s poľnohospodárstvom, hoci malým. Neprekvapuje preto, že v obdobiah prosperity tóhto ľudového remesla, najmä v dátnejší minulosti, keď na Kysuciach nebolo takmer nijakých pracovných príležitostí a keď celkový spôsob života ľudu organicky používal tieto výrobky, zaoberala sa ním značná časť obyvateľov Kysuckého Lieskovca. V tejto obci sitárstvo a riečičiarstvo nebolo u väčšiny výrobcov a priekopníkov vedľajším, ale hlavným zamestnaním, kým roľníčenie im poskytovalo nevyhnutný doplnok k výžive.

Takáto situácia bola však približne len do obdobia tridsiatych rokov nášho storočia. Už totiž po prvej svetovej vojne možno jasne zistiť, že sitárstvo a riečičiarstvo aj na Kysuciach postupne ochabuje. Najzreteľnejšie sa to odráža v týchto znakoch: jednak sa neustále zmenšuje počet aktívnych výrobcov, jednak tomuto ľudovému remeslu sa nepriúčajú mladší ľudia. Ak výrobu aj ovládajú, predsa odchádzajú do iných zamestnaní, ktoré im poskytujú pravidelnejší a stály príjem.⁴¹ Proces zanikania sa urýchlihl hlavne po druhej svetovej vojne, a to vplyvom mnohých faktorov, jednak vplyvom spriemyselňovania Kysúc a tým súčasne podstatným rozšírením pracovných príležitostí, jednak vplyvom na predchádzajúce faktory nadvážujúceho zvyšovania životnej úrovne a opúšťania starých foriem poľnohospodárstva, bývania i prípravy stravy.

Záverom možno stručne konštatovať, že výroba sít a riečic v súčasnosti na Kysuciach už zanikla, hoci ešte žijú niekoľkí výrobcovia. Výroba táto nie je už aktívnu zložkou spôsobu života a zamestnania, akou bola ešte pred niekoľkými desaťročiami. Venoval sa jej bolo potrebné však najmä preto, že sa nám práve v nej zachoval doklad o používaní polokrosien, tejto kultúrnej zvláštnosti, a že nám pomohla objasniť zaujímavú problematiku ďalšieho ľudového remesla, do teraz nepovšimnutého.

⁴¹ Typickým príkladom sú deti J. Mičiana. Dvaja synovia sú vyučenými elektrikármami, jeden je strojním zámočníkom, jeden krajčírom, dcéra je vydatá. Všetci vedia vyrábať sítá a riečice, hoci sa tomuto remeslu osobitne nevyučili, no ani jeden z nich sa mu nechcel venovať trvale.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Entwicklung, das Formieren und die sozialen Verhältnisse der einzelnen Volksbeschäftigungen und Handwerke gehören zu den interessanten, obzwar bisher verhältnismässig wenig bearbeiteten Abschnitten der slowakischen Volkskunde. Die Notwendigkeit, diese zu erfassen und zu bearbeiten, ist in der Gegenwart umso dringender, als viele von diesen Abschnitten durch die Wandlungen in der Lebensweise und der Volkskultur — die zufolge der Industrialisierung der Slowakei und Kollektivierung der Landwirtschaft im Dorfe entstanden sind — ihre Erzeugungs- und soziale Berechtigung verloren haben und erloschen sind.

Zu solchen Handwerken gehört auch die Sieb- und Fegemacherei. Der Verfasser bearbeitet seine Erkenntnisse, die er bei seiner Erforschung in der Gemeinde Kysucky Lieskovec (Bez. Čadca) im Jahre 1960 gewonnen und die er auch mit weiteren Erforschungen in anderen Gebieten der Slowakei ergänzt hat. Er analysiert genau die Erzeugungstechnologie der Siebe und Fegen, als auch der Produkte der Korbblecherei, die zu der Arbeitsfülle dieses Volkshandwerkes in Kysuca gehörten, und weiter auch deren einzelne Verkaufsformen, ob schon direkt durch die Erzeuger oder durch Vermittlung der Zwischenkäufer. Er beachtet und analysiert besonders die verschiedenen Flechte- und Webearten der Holzböden bei den Sieben und Fegen und deren drei Stufen. Bei seiner Forschung stellte er nämlich fest, dass bei diesem Volkshandwerk bis heute die aufstellbaren Webstühle gebraucht werden, von denen manche Ethnographen (J. Vydra, *Polotkáni orobince na Slovensku*) der Meinung waren, dass sie auf unserem Gebiete nicht vorkommen. Übereinstimmend mit D. Zelenin (*Russische [Ostslawische] Volkskunde*, Berlin—Leipzig 1927) und H. Ephraim (*Über die Entwicklung der Webetechnik und ihre Verbreiterung ausserhalb Europas*, Leipzig 1905) reiht er sie als den volkstümlichen Flechte- und Webtechniken gebraucht wurden.

Sein Studium der Sieb- und Fegemacherei illustriert der Verfasser mit zahlreichen Photographien, die anschaulich dieses Volkshandwerk, seine Erzeugungsvorgänge und Einreichung in die Beschäftigungen des Volkes von Kysuca dokumentieren.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Словакской Академии Наук

Год издания X, 1962, № 2

Издается четыре раза в год

Издательство Словакской Академии Наук

Редакторы д-р Божена Филова и Вера Носальова

Адрес редакции Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLSKUNDE

Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang X, 1962, Nr. 2, Erscheint viermal im Jahre

Herausgegeben vom Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Redakteure Dr. Božena Filová und Viera Nosálová

Redaktion Bratislava, Klemensova 27

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Slovak Academy of Sciences

Volume X, 1962, No. 2.

Published quarterly by the Slovak Academy of Sciences

Managing Editors Dr. Božena Filová and Viera Nosálová

Editor Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

revue de l'Académie slovaque des sciences

Année X, 1962, No 2. Parait quatre fois par an

Aux Editions de l'Académie slovaque des sciences

Rédacteurs: dr. Božena Filová et Viera Nosálová

Rédaction Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied

Ročník X, 1962, číslo 2. Vychádza štyri razy do roka

Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka dr. Božena Filová

Výkonná redaktorka prom. hist. Viera Nosálová

Redakčná rada: doc. dr. Rudolf Bednárik, dr. Soňa Burlasová, prom. hist. Emília Horváthová, dr. Soňa Kovačevičová, dr. Michal Markuš, doc. dr. Andrej Melicherčík, dr. Ján Mjartan, dr. Ján Podolák

Redaktor časopisu Andrej Šumec

Technický redaktor Ondrej Betko

Redakcia: Bratislava, Klemensova 27

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 13,50, celoročné predplatné Kčs 54,-.

Výmer PIO 2385/49-III/2 — V-15*21195

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky a predplatné prijíma Poštový novinový úrad — ústredná administrácia PNS — Gottwaldovo námestie 48/VII, Bratislava. Možno tiež objednať na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky do zahraničia vybavuje Poštový novinový úrad — vývoz tlače — Jindřišská ul. 14, Praha 1

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1962